

امام (ره) و فرماندهی راهبردی دفاع مقدس^۱

مقدمه

پیروزی انقلاب اسلامی در ایران مرهون توانایی رهبری و ویژگی‌های فره‌مندی و جاذبه (کاریزماتیک) معظم‌له و از آن مهم‌تر عمل خالصانه به اسلام، خلق الهی، اخلاق و صداقت معظم‌له بوده است (فیزیک ظاهری، کهولت سن و مقام عالی مذهبی و جذبه روحانی ایشان را نیز باید بر این ویژگی‌های شخصیتی افزود).

دفاع مقدس نیز در مقابل تجاوز وحشیانه رژیم بعثی عراق به عنوان یکی از مهم‌ترین رخدادهای پس از انقلاب و تاریخ این سرزمین با رهنمودها، هدایت کلی و فرماندهی عالی ایشان انجام شد و آنچه حاصل آمد دست‌آوردی عظیم بود چرا که در سیصد سال اخیر، برای اولین بار ایران درگیر در جنگی نابرابر و تحمیلی حتی یک وجب از قلمرو و سرزمینی خود را از دست نداد. از مستشاران خارجی کمکی نگرفت. روی پای خود مردانه ایستاد و در صنایع دفاعی به پیشرفت‌های چشمگیر نائل آمد. در این جنگ که به حق دفاع مقدس نام گرفته است ایرانیان با انگیزه و روحیه‌ای اسطوره‌ای که ناشی از باورهای دینی و علائق ملی بود با خصم پنجه در افکندند و به نظر می‌رسد که برای اولین بار در تاریخ نظامی ایران باشد که این ملت این گونه داوطلبانه و به حکم تکلیف و وظیفه دینی و ملی و نه از روی اجبار فرمان شاه و امیر و خان قبیله به میدان جنگ شتافته است که این وضعیت به میزان وسیعی از رهبری نظامی عالی امام راحل (ره) تأثیر پذیر بوده است.

آنچه ذیلاً می‌آید بررسی فشرده و کوتاهی از رفتار، خصائل و صفات امام راحل (ره) صرفاً از دیدگاه تخصصی حرفه‌ای در ترسیم نقش و ترسیم و تأثیر فرماندهی عالی و راهبردی (استراتژیک) ایشان بر نیروهای مسلح و رزمندگان ایران بوده است.

اگر چه ایشان یک نظامی حرفه‌ای نبوده و فاقد تحصیلات آکادمیک تخصصی نظامی و تجارب حرفه‌ای رزمی بوده و نمی‌توان و نباید از چنین فردی توقع درک و هدایت عملیات در سطح تاکتیکی را داشت اما به مدد توانایی‌های رهبری، بینش مذهبی، اعتقادات انقلابی و دشمن شناسی در راهبرد و هدایت جنگ و در مسئولیت خطیر «فرماندهی عالی و

۱. به قلم: سرتیپ ۲ مسعود بختیاری

استراتژیک نظامی» نظرات، رهنمودها، تدابیر و فرامینی را به نیروهای مسلح کشور، ملت و دولت ابلاغ فرمودند که اولاً می‌تواند همواره در زمینه دفاع ملت‌های مظلوم از هویت و استقلال خود، به عنوان مشعل راه بماند و هم ظرفیت و عملکرد ایشان را در رده سرفرماندهی جنگ، از منظر تخصصی نظامی تبیین نماید.

حال با ذکر نمونه‌ها و مثالهای چندی به اثبات این مدعا می‌پردازیم: به اعتقاد بسیاری از خبرگان و کارشناسان و نظریه پردازان جدید امور مدیریتی ویژگی‌های خاص و لازم برای یک مدیر (فرمانده) موفق عمدتاً عبارتند از:

۱- به روز بودن: از نظر شناخت محیط درونی و بیرونی محیط و سازمان، آینده‌نگری کلان، تهدیدات و فرصت‌ها.

۲- تحول پذیر بودن: به مفهوم تغییر و تطبیق ایده‌ها و نظرات و روش‌های خود با آراء جدیدتر، تازه‌تر و پویاتر و پرهیز از دگماتیسم فکری.

۳- هنر بکارگیری همه کارکنان: به مفهوم ایجاد فضای مناسب برای بروز استعدادها و شرکت مشتاقانه همه کارکنان در فعالیتهای سازمان.

حرکت در مسیر رفتار شناسی امام راحل (ره) از آغاز خیزش انقلاب اسلامی ایران تا پایان دفاع مقدس هشت ساله گویای وجود ویژگی‌های سه‌گانه فوق در ایشان است که برای وصول به این منظور، رفتار و عملکرد امام راحل (ره) را در چند دوران متفاوت، قبل و پس از انقلاب در مورد ارتش و همچنین دوران دفاع مقدس بررسی می‌کنیم تا وسعت مدیریت استراتژیک و آینده‌نگری کلان ایشان را در نقش راهبرد و هدایت و فرماندهی کل نیروهای مسلح ملاحظه کنیم:

دوران اول: در کوران خیزش انقلاب و پیروزی آن و سپس دوران اولیه پس از انقلاب و ناامنی‌های داخلی کشور.

دوران دوم: از تجاوز عراق تا پایان هشت سال دفاع مقدس.

در دوران خیزش انقلاب اسلامی یعنی سال ۵۷ امام (ره) با آگاهی کامل از نقش حیاتی نیروهای مسلح در امنیت ملی رفتار مناسب و پدرانهای توأم با احترام برای جلب اعتماد و

علاقه ارتش به انقلاب اسلامی و گسست آن از رژیم شاهنشاهی و متقابلاً گرایش به انقلاب بجای ضدیت با آن، بکار گرفتند.

در دوران اولیه بلافاصله پس از پیروزی انقلاب، حضرت امام راحل با یک دور اندیشی عاقلانه و با آگاهی از تهدیدات متعدد و متنوع در پیش‌رو، علیرغم جوّ ضد ارتش و علاقه و تلاش همه جانبه‌ای که برای انحلال ارتش در فضای انقلابی ایران حاکم بود، یک تنه و شجاعانه از این تفکر و اقدام خطرناک جلوگیری کرده و آن را به صورت یک نیروی مؤمن علاقمند به انقلاب و امنیت کشور در خدمت نگاه داشت و مانع از فروپاشی آن گردید که این یک آینده‌نگری کاملاً منطقی و استراتژیک محسوب می‌گردد^۱.

حاصل چنین بینش جامعی، باقی ماندن نیروهای مخلص و مؤمن ارتش و فعالیت‌های ارزنده و حیاتی آن برای حفظ امنیت داخلی و یکپارچگی کشور و حفاظت از نظام نوپا در مقابل اقدامات مسلحانه ضدانقلاب داخلی بود.

بطور کلی از تدابیر نظامی راهبردی امام راحل در دوران اولیه و پرتلاطم پس از انقلاب می‌توان فهرستوار به موارد زیر اشاره داشت. فرمان تاریخی امام در تعیین روز ۲۹ فروردین بنام روز ارتش، اعلام مکرر همبستگی ارتش و مردم، بکارگیری واژه ارتش مردمی برای ارتش، صدور فرامین متعدد و قاطع برای برقراری انضباط و رعایت سلسله مراتب، ارتقاء روحیه، پرهیز دادن نیروهای مسلح از ورود به احزاب و کشاندن سیاست به سربازخانه‌ها و اقدامات بسیار دیگر که در واقع در حکم وظائف و مسئولیت‌های یک فرمانده در مدیریت نیروی انسانی سازمان است.

از دیگر اقدامات امام راحل (ره) در مقام سرفرماندهی نیروهای مسلح، صدور فرمان قاطع اعزام یگان‌هایی از ارتش برای برقراری امنیت به مناطق غرب کشور و سرکوب ضدانقلاب و به ویژه شکستن محاصره شهر پاره بود. همچنین مخالفت و مبارزه جدی با مدعیان تشکیل ارتش بی‌طبقه توحیدی همه و همه از نمونه‌های گویائی از به روز بودن،

---

۱. به اشتباه عظیم دولت آمریکا در فروپاشی نیروهای مسلح و امنیتی عراق پس از سقوط صدام و نا امنی و بی‌ثباتی حاصل از آن توجه و با این اقدام دوراندیشانه و خردورز امام (ره) مقایسه شود.

تحول پذیری و بکارگیری هنرمندانه افراد تحت فرماندهی است یعنی همان خصلت‌های سه‌گانه مدیران استراتژیک که قبلاً ذکر آن رفت.

به طور کلی مسئولیت‌ها و وظائف تمام رده‌های فرماندهی در قالب چهار محور عمده بیان می‌گردد که عبارتند از مدیریت نیروی انسانی، مسائل اطلاعاتی و حفاظت اطلاعات، سازمان، عملیات، آموزش و امور لجستیکی.

بدیهی است یک فرمانده در سطح استراتژیک و در مقام فرماندهی کل قوا، مسئولیت اعلام جنگ، پذیرش آتش‌بس و عقد صلح، اعلام دکترین و استراتژی نظامی، صدور راهنمای کلی طرح‌ریزی عملیات، هدایت عملیات مشترک و مرکب و هم‌آهنگ نمودن عملیات نظامی با سیاست‌های داخلی و خارجی کشور و به ویژه و قرار دادن حمایت مردم و ظرفیت‌های صنعتی و اقتصادی و علمی کشور در پشتیبانی از جنگ از وظائف بسیار خطیر و هوشمندانه خاص اوست که ذیلاً به مباحثی از این موارد در دوران جنگ تحمیلی پرداخته می‌شود:

دکترین نظامی

دکترین نظامی در یکی از مفاهیم خود به معنای تفکر مبنا و اصول و قواعد بنیادین برای تبیین و طرح‌ریزی اقدامات و فعالیت‌های نیروهای مسلح یک کشور در پشتیبانی از منافع ملی و حمایت از سیاست‌های داخلی و خارجی یک کشور در صلح و جنگ بوده و در واقع مبنای ساختار، تجهیز، آمایش، آموزش و روش‌های تاکتیکی و عملیاتی قرار می‌گیرد.

دکترین نظامی ایران قبل از انقلاب را، می‌توان بصورت قرار داشتن در اردوگاه بلوک غرب و تبعیت کلی از سیاست‌های دفاعی و امنیتی این بلوک در منطقه دانست که با انقلاب اسلامی دگرگون گشت ولی حسب آرمانها، ایده‌ها و نظرات و تدابیر انقلابی امام راحل (ره) ایران، با گسستن از اردوگاه شرق و غرب به نوعی دکترین دفاعی مستقلی را جایگزین دکترین پیشین نموده و ساختار نوینی را برای نیروهای مسلح با اتکاء به نیروی انسانی مکتبی، متعهد، شهادت طلب و ایثارگر بیش از اتکاء به تجهیزات و برخورداری از حمایت خارجی و بر اساس ملاک‌های کلی زیرین تبیین نمودند:

مدیریت مکتبی در فرماندهی

ساختار مکتبی

الف: استقلال نظامی: به مفهوم عدم وابستگی سیاسی و خود کفایی فنی و تجهیزاتی
ب: منع ورود گرایش‌های مختلف سیاسی به پادگانها و عدم دخالت نظامیان در سیاست
رعایت سلسله مراتب نظامی منطبق بر اصول اسلامی

وحدت رویه در بین تمامی نهادهای نیروهای مسلح
دارا بودن پایگاه مردمی ضرورت تلاش نیروهای مسلح برای جلب و حفظ حمایت مردم از
خود و حضور فعال ملت در صحنه
در همین راستا اوصاف نظامیان از نگاه حضرت امام عبارت است از:

ایمان به خدا به عنوان برترین محرک حرکت و قدرت و روحیه یک رزمنده مسلمان
بینش و آگاهی بصیرت و بینش مدافعان نه تنها بازوی ایمان که افزاینده توان آنان است
صبر و پایداری در مقابل سختی‌ها و تهدیدات دشمنان و مصائب میدان جنگ برای ادامه نبرد
اطاعت پذیری چون مافوق‌الگوی تمام عیاری از جهت معنوی و تخصصی است و از نظر
شجاعت برجسته‌ترین افراد مجموعه خود است اطاعت پذیری از او تکلیف است و امام راحل
به تعبیری فرماندهان را «اولی الامر» دانسته‌اند.^۱
اطاعت از رهبری همه اقشار باید حقوق فرمانده کل قوا را رعایت کنند که بزرگترین حق او
اطاعت خالصانه و با تمام توان از اوست.

شهادت طلبی

اخلاص

کارکرد دکتربین نظامی امام راحل (ره) در دفاع مقدس

همانطور که قبلاً بیان شد دکتربین نظامی امام راحل را می‌توان دکتربین دفاعی
بازدارنده و مستقل از شرق و غرب دانست. در این دکتربین کسب اهداف و اجرای راهبردهای
دفاعی، امنیتی به طور عام شامل همه سازمانها، نهادها، اقشار و آحاد مختلف کشور می‌شود.

اگرچه اساساً مأموریت دفاعی از مرزهای زمینی، هوایی و دریایی و حراست از کیان کشور و نظام، به طور اخص در حوزه مسئولیت نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران قرار دارد و دارا بودن فنآوری تقویت بنیه دفاعی، تأمین نیازمندیهای تخصصی و فنی و حتی طراحی الگوهای دفاعی غیرنظامی از وظائف مهم و اصلی آنها بشمار می‌رود. همه مردم کشور در این دفاع مشارکت دارند و دفاع، تکلیف آحاد مردم است نه فقط نیروهای مسلح، نمونه مشخص دفاع بطور عام از منظر امام راحل (ره)، بسیج نیروهای مردمی است که نیروهای غیرنظامی متمرکز با تجارب لازم آموزشی نظامی و دفاعی می‌باشند. ماهیت نیروهای مسلح در نظر امام راحل (ره) تنها در تسلیح گروهی از افراد یا تشکل و سازمان نظامی خاص خلاصه نمی‌شود بلکه بر پایداری و مقاومت عمومی استوار است. ایشان برای تسلیحات و تجهیزات نقش ابزاری و وسیله‌ای قائل بوده و تکیه صرف نیروهای مسلح را بر ابزارهای نظامی، موجب شکست و ناکامی در دستیابی به اهداف می‌دانستند.

بدیهی است که دشمنان در عرصه پیکار با موجودیت، استقلال و آزادی یک ملت، از روشهای مختلفی استفاده می‌کنند گاه با تحریم اقتصادی، زمانی با محاصره سیاسی و جنگ روانی و تبلیغاتی و گاهی از سر قلدری و زورگویی هم با تجاوز نظامی اهداف سیاسی و اقتصادی خود را پی می‌گیرند.

دشمنان انقلاب اسلامی دقیقاً همه این راهها و حربها را علیه نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران بکار گرفتند. اما حضرت امام راحل (ره) بعنوان رهبر و هدایتگر نظام خردمندانه، شیوه‌های مبارزه با اهداف دشمنان را در هریک از عرصه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و نظامی مشخص می‌فرمودند.

در حوزه نظامی (که مورد خاص بحث ما می‌باشد) و در دفاع مقدس و سرکوب تجاوز عراق از سوی امام راحل (ره) اهداف و روشهای مقابله دقیقاً مشخص گردید که در دو بخش «اهداف» و «راهبردها» به آن می‌پردازیم.

الف - اهداف دفاع نظامی در مقابل تجاوز نظامی عراق و سایر دشمنان :

دفع تجاوز دشمن

در اندیشه اسلامی جنگ اساساً اصالت ندارد اما اگر کسی یا دولتی اقدام به تجاوز کند وظیفه همه مسلمانان است که برای دفع تجاوز قیام کنند^۱

حفظ اسلام^۲ دفاع از مرزهای جغرافیایی و تمامیت ارضی کشور^۳

دفاع از شرف ملت و استقلال او^۴

تنبیه متجاوز و جبران خسارت^۵

ب - راهبردهای دفاع نظامی

شیوه‌های متداول و تخصصی دفاعی از دیدگاه تاکتیکی و آئین‌ها و آموزه‌های خاص در میدان نبرد از وظائف و تخصص‌های فرماندهان و ستادهای تابعه است و ممکن است فرماندهی کل کمتر وارد این حوزه گردیده و آن را به عهده فرماندهان یگان‌های عملیاتی قرار دهد که امام راحل عمدتاً این روش را برگزیدند اما تعیین استراتژی نظامی و سیاست‌های کلی دفاعی را تعیین فرمودند که می‌توان به شرح زیر بیان کرد :

آمادگی رزمی :

۱- شامل آمادگی جسمی، مهارت نظامی و دارا بودن تجهیزات لازم

۲- آمادگی روحی : امام می‌فرمایند ما در دفاع مأمور به وظیفه هستیم نه مأمور به

نتیجه^۱

بسیج همگانی برای تقویت بنیه دفاعی

اگر چه سپاه و ارتش بازوان اصلی قدرت دفاعی کشور هستند اما حضور عام مردم

بزرگترین منبع استراتژی دفاعی است

دشمن شناسی

خود کفائی نظامی

۱. صحیفه نور ج ۱۳ ص ۱۱۶

۲. صحیفه نور ج ۱۳ ص ۹۸

۳. صحیفه نور ج ۱۳ ص ۱۰۹

۴. صحیفه نور ج ۱۶ ص ۹۸

۵. صحیفه نور ج ۱۶ ص ۷۶

۱ و ۲ و ۳. صحیفه نور ج ۱۳ ص ۱۱۶

رفتار شناسی فرماندهی امام راحل (ره) در جنگ تحمیلی

با به غرض درآمدن طبل جنگ توسط رژیم بعثی عراق، نخستین گام و بارزترین صفت فرماندهی که حضرت امام راحل (ره) به عنوان بالاترین مقام مسئول نظامی و رهبری کشور از خود نشان دادند خونسردی و خویشتن‌داری چشمگیری ایشان در مقابل تجاوز غافلگیر کننده عراق آن هم در بحبویه انبوه بحران‌های داخلی و فشارهای خارجی پس از انقلاب بود که نشان از اعتماد به نفس غیر قابل تصور امام داشت و در واقع الگوی بسیار ارزشمندی برای همه فرماندهان و مسئولین رده‌های پایین‌تر بود که موجب ایجاد آرامش روانی در سطوح مختلف کشور از نهادهای نظامی و سیاسی گرفته تا عامه مردم گردید و از هیجان و بهم ریختگی و دست و پاچگی تا حدود بسیار زیادی جلوگیری کرد و این خویشتن‌داری و اعتماد به نفس نمونه‌گویایی از خصائل و صفات یک فرمانده عالی نظامی است.

در ۵۹/۶/۳۱ یعنی همان آغاز تجاوز عراق به ایران، امام طی پیامی فرمودند «نباید با خیال اینکه جنگی شروع شده دست و پای خودمان را گم کنیم، یک دزدی است که آمده یک سنگی انداخته و فرار کرده رفته سرجایش، الان هم دولت ایران مشغول شده که جواب آنها را بدهد»

در واقع این گفتار امام، ضمن ارائه یک الگوی برجسته از رفتار و آرامش فرماندهی عالی نظامی، استراتژی و دکترین نظامی ایران را نیز در مقابل عراق اعلام می‌دارد که ایران جواب متجاوز را خواهد داد که نمادی از عدم پذیرش تجاوز و سازش ناپذیری با خواسته‌ها و استراتژی دشمن است.

در گام بعدی، امام راحل (ره) به ارائه اطلاعات در سطح استراتژیک پرداخته و علل تحمیل جنگ توسط عراق به ایران را تبیین فرمودند «توجیه و برآورد اطلاعاتی» و در این برآورد اطلاعاتی استراتژیک، مقابله استکبار جهانی با اسلام بپا خواسته را بدست عراق، مقابله با قیام مسلمانان علیه رفتار متکبرانۀ غرب و شرق، جلوگیری از نفوذ اسلام ناب به دیگر کشورهای مسلمان، تلاش ابرقدرتها برای حفظ منافع خود در منطقه، ناآگاهی از وضعیت ایران و نهایتاً تصرف مناطق نفتی ایران و سرنگونی نظام نوپای اسلامی را علل اساسی این تجاوز برشمرده و صدام حسین را آغازگر جنگ دانستند.

امام راحل (ره) سپس در بیان استراتژی نظامی ایران در قبال تجاوز و چگونگی مقابل با آن تحت عنوان هویت ما در جنگ تحمیلی ضمن اعلام اینکه جنگ ایران و عراق یک جنگ عقیدتی - سیاسی است نه ادعاهای به ظاهر ارضی عراق از ایران، شکل جنگ را که عمدتاً برای سرکوب انقلاب ایران براه افتاده بود یک جنگ گره خورده با انقلاب دانسته و بیان فرمودند که :

جنگ ما یک جنگ دفاعی است و جنگ دفاعی یک تکلیف است و دفاع یک حرکت عقلانی است

ایمان و ایثار رزمندگان و شهادت طلبی آنان حاصل انقلابی بودن جنگ بصورت یک قوه الهی عامل اساسی دفاع ما است

پای بندی به اصول اخلاقی و عمل به قواعد اسلامی در تکالیف جنگی

مردمی بودن جنگ و شرکت همه اقشار و طبقات در جنگ

در ادبیات نظامی می توان نکات فوق را همان «راهنمای طرح ریزی» بشمار آورد. در اوج گیری جنگ در سال اول (۶۰-۵۹) امام راحل (ره) به عنوان فرمانده کل قوا، با ملاحظه مصالح کشور در بحبویه عملیات حتی در عزل رئیس جمهور وقت و مسئول هدایت جنگ به علت بوجود آمدن ناهماهنگی های سیاسی و نظامی در سطح کشور و در یک شرایط بسیار خطیر درنگ نکردند. و گذشته از آن اعمال تروریستی و خرابکارهای کمرشکن ضد انقلاب مسلح داخلی را تحمل کرده و با اعلام استراتژی ملی تحت عنوان «جنگ در رأس امور است» و اعلام موضع قطعی ایران در صحنه بین المللی و برای مجامعی مانند سازمان ملل متحد با بیان «جنگ تا رفع فتنه» مانع از این شدند که مشکلات و موانع داخلی و رقابت ها و چالش های سیاسی گروهک های معاند و آشوب و آتش در پاره ای از مناطق غرب کشور و تحمیل تحریم های نظامی، سیاسی و اقتصادی و فشارهای خارجی به کشور بتوانند بر جریان جبهه ها و عزم استوار و اراده خلل ناپذیر رزمندگان و خواست ملی مبنی بر آزادسازی مناطق اشغالی، رفع تجاوز و سرکوب متجاوز، تزلزل و تردید و ناهم آهنگی ایجاد نماید و در واقع استراتژی ملی و نظامی ایران را با عزمی استوار همچنان دنبال کردند و حتی شهادت عالی رتبه ترین فرماندهان ارتش را در سانحه سقوط هواپیمای ۱۳۰-۳ و ترورهای متعدد مقامات

بلند پایه کشوری، تأثیری نه تنها در اراده آهنین فرماندهی کل ایجاد نکرد بلکه ایشان را هر لحظه در اجرای خواسته‌های بر حق ایران مبنی بر پذیرش آتش‌بس مشروط به آزادسازی کل مناطق اشغالی و عقب نشینی کامل نیروهای دشمن و متجاوز شناخته شدن رسمی عراق، تنبیه متجاوز و جبران خسارت استوارتر می‌کرد. (رعایت اصل هدف از اصول جنگ)

امام در این زمینه به اساسی‌ترین زمینه‌های پیشبرد راهبرد ملی و نظامی توجه خاص مبذول می‌داشتند که همانا دمیدن روحیه استقامت و رزمندگی و امیدواری در رزمندگان و ملت ایران و اشاره به امدادهای خداوندی بخاطر بر حق بودن ایران و ادای تکلیف در مبارزه با تجاوز، لحظه‌ای فروگذار نمی‌کردند و در سال اول جنگ با اعلام تدبیر عملیاتی «حصر آبادان باید شکسته شود» استراتژی عملیات قاطع و صریح و روشنی را نیز برای کسب برتری بر ماشین جنگی دشمن و به شکست کشاندن استراتژی متجاوز به نیروهای مسلح ابلاغ فرمودند. نکته شایان توجه در تمامی این موارد، علاوه بر توکل خالصانه امام به حول و قوه الهی و اعتقاد راسخ به پیروزی نهایی حق بر باطل، از منظر نظامی مشاورت دائمی و مستمر با فرماندهان و مسئولان بلندپایه لشکری و مسئولان طراز اول کشوری، برای دریافت نظرات کارشناسی آنان برای تصمیم‌گیری و صدور تدابیر و استراتژیک خود بود و این امر نشان می‌دهد که حضرت امام مفهوم اساسی «روش فرماندهی و ستاد» را در سطح کلان، همراه در نظر داشتند.

فرماندهان درگیر در جنگ، مداوماً با خطرات، تهدیدها و مشکلات متنوعی روبرو هستند که بخشی از این مشکلات فیزیکی هستند مانند نیازهای روزافزون لجستیکی یا مشکلات شخصی نیروی انسانی و یا تغییرات غیر منتظر در صحنه رزم اما بخش دیگری از مشکلات فرماندهان حضور احساسات روحی و روانی آنان است از جمله تأثر خاطر به سبب تلفات و ضایعات وارده ناگزیر بر نیروهای انسانی تحت فرماندهی آنان که برای فرماندهان سخت دردناک و غم‌انگیز است زیرا هر یک از رزمندگان در واقع در حکم فرزندان فرماندهان بشمار می‌آیند. حضرت امام راحل (ره) نیز در سطح عالی فرماندهی خود از این امر مستثنی و فارغ نبودند و از شهادت رزمندگان در جبهه‌ها و وضعیت خانواده‌های آنان، درد و غمی جانکاه در دل ایشان می‌نشست و بارها و بطرق گوناگون اشاره می‌فرمودند که:

«من به همه عزیزانی که خانه و کاشانه و جگرگوشگان خود را در این حوادث و میدانهای کارزار از دست داده‌اند عرض می‌کنم که یقیناً شما احساس همدردی و رنج این خدمتگذار و پدر پیر خود را درک می‌کنید. من ویرانی خانه و شهر شما را ویرانی خانه خود و شهادت و جراحت عزیزان و فرزندان شما را جراحت و شهادت فرزندان خود می‌بینم. اما شما را به صبر و مقاومت سفارش می‌کنم.»

آخرین فراز بیانات فوق، کماکان نشان دهنده روحیه محکم و عزم خلل ناپذیر فرماندهی عالی نظامی ایران در ادامه و اتمام مأموریت و وصول به هدف می‌باشد که سرمشق و الگویی بسیار ارزنده برای رده‌های دیگر فرماندهان است. که می‌بایستی علیرغم همه مشکلات و موانع موجود فکر و ذکری جز درهم شکستن میل جنگجویی و به شکست کشاندن استراتژی حریف نداشته باشند.

امام در راستای هدایت استراتژی جنگ، همواره اوامر و تذکرات قاطع و بهنگامی را به نیروهای مسلح، برای انجام مأموریت داشتند و هم چنین در حمایت جبهه‌ها از نظر نیروی انسانی و امور لجستیکی مصوبات و فرامین متعددی صادر فرمودند. مانند پذیرش تشکیل قرارگاه‌های عملیاتی، جابجایی نیروهای عمده از مناطق سرزمینی به مناطق عملیاتی، احضار نیروهای احتیاط و بسیج، اوامر مؤکد مبنی بر همکاری ارتش و سپاه، صدور فرمان مبنی بر تشکیل ۳ نیرو برای سپاه پاسداران، تأکیدات فراوان به دولت برای پشتیبانی از جبهه‌ها، قرار دادن نیروی بسیج مستضعفین در اختیار سپاه پاسداران نمونه‌هایی از این دست از فرامین استراتژیکی فرماندهی عالی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران برای افزایش بنیه دفاعی و کارآیی نیروهای رزمنده بود.

مسئله پذیرش آتش‌بس، پس از عملیات بیت‌المقدس و فتح خرمشهر که امام پس از مشاوره فراوان با فرماندهان نظامی و مسئولان سیاسی کشور و بررسی کلیه جوانب امر اتخاذ می‌فرمودند در واقع نمونه دیگری از کاربرد روش «فرماندهی و ستاد» آنها در یک سطح بالا و استراتژیک است و به قرار گفته‌ها و نقل قولها، امام نظرات فرماندهان نظامی و کارشناسان سیاسی را بر نظریه خویش مقدم شمرده و نهایتاً پیشنهادات آنان را توأم با ارائه رهنمودهای ارزنده‌ای برای ادامه جنگ پذیرفتند.

یک نمونه دیگر از نگاه کاملاً نظامی امام راحل را می‌توان در عملیات معروف فتح‌المبین ملاحظه کرد. روز قبل از آغاز عملیات فتح‌المبین با توافق دو فرمانده اصلی جنگ یعنی شهید سپهبد علی صیاد شیرازی و برادر محسن رضایی، در بعدازظهر روز ۶۱/۱/۱ آقای محسن رضایی ضمن شرفیابی اضطراری به حضور امام و گزارش وضعیت جبهه‌ها، از امام درخواست می‌نمایند برای آغاز آفند نیروهای ایرانی در جبهه فتح‌المبین استخاره نمایند. امام راحل (ره) در پاسخ می‌فرمایند اگر شما پیش‌بینی و تهیه‌های لازم را برای عملیات کرده‌اید که دیگر نیازی به استخاره نیست، بروید و کار خود را عملی کنید اما برای تبرک می‌توانید به قرآن توسل جوئید. این امر نشان می‌دهد که حضرت امام (ره) علیرغم مقام عالی معنوی و عرفانی خود، چگونه مانند یک فرمانده نظامی عمل‌گرا بوده‌اند.

نمونه‌دیگری از بینش نظامی استراتژیک امام علاوه بر بینش سیاسی و درک اوضاع بین‌المللی و ترفندهای استخبار، دستور بازگشت نیروهای اعزامی ایران به لبنان از ابتدای راه و پس از آغاز هجوم رژیم صهیونیستی به جنوب لبنان بود. عراق برای رهایی از فشار نظامی ایران پس از فتح خرمشهر با ترفند برقراری آتش‌بس با ایران و دعوت از دیگر کشورهای مسلمان برای مبارزه دسته جمعی با تجاوز رژیم صهیونیستی را مطرح کرد که البته اجرای آتش‌بس با ایران طبق همان شرایط مورد نظر عراق بود که قبلاً گفته شد هرگز مورد قبول ایران نبود. در چنان زمان هیجان آلود و فضای سیاست زده‌ای که تعدادی از فرماندهان و سیاسیون هم از روی احساسات و هیجان متمایل به این امر شده بودند امام با درک صحیح از وضعیت صحنه بین‌الملل برای منصرف کردن ایران از ادامه عملیات علیه دشمن، با اعلام شعار «راه قدس از کربلا می‌گذرد» و بیان اینکه تا همه کشورهای مسلمان نیرو به جبهه اسرائیل اعزام نکرده‌اند ایران به تنهایی به این کار اقدام نمی‌کند در واقع ترفند سیاسی نظامی دشمنان را خنثی نموده و ادامه جنگ تا شکست کامل استراتژی تجاوزکارانه عراق به ایران را در اولویت کارها قرار دادند.

از دیگر اقدامات راهبردی نظامی امام راحل (ره) در نقش فرمانده کل نیروهای مسلح اعلام تذکرات، اختارها و هشدارهای سیاسی و بخصوص نظامی به نیروهای خودی و دشمن است که در این موارد می‌توان به نمونه‌های زیرین استفاده کرد:

تذکر به نیروهای مسلح خودی در باب حفظ روحیه، استقامت و اتحاد و انسجام هرچه بیشتر

هشدار به مخالفین داخلی و ضدانقلاب در مورد انتقادات و کارشکنی‌های آنان

هشدار به مردم و ارتش عراق

هشدار به دولت‌های منطقه بخصوص حلیان صدام و دعوت از کشورهای اسلامی برای مقابله با صدام

بیان جنایات رژیم بعثی بر علیه مردم عراق

بیان جنایات رژیم بعثی در ایران بر علیه مردم بی‌دفاع به صورت بمباران شهرها و مراکز

غیرنظامی و مسکونی.

هشدار به نیروهای خودی به ویژه نیروی هوایی برای پرهیز از وارد کردن صدمه به

غیرنظامیان و تأسیسات غیرنظامی و مناطق مسکونی

پذیرش قطعنامه‌های صادره از شورای امنیت (تقریباً با استثنای قطعنامه ۵۹۸) و

پیشنهادات آتش بس میانجی‌گران بین‌المللی مانند ضیاءالحق رئیس جمهور وقت پاکستان،

احمد سکوتوره ریاست جمهوری غنا، حبیب شطی دبیر کل اتحادیه عرب، پرز دوکوئیار دبیر

کل سازمان ملل متحد و عده‌ای دیگر و عدم پذیرش قطعنامه‌های شورای امنیت مبنی بر

برقراری آتش بس فوری از نظر امام قابل پذیرش نبود، زیرا پذیرش هر یک از این قطعنامه‌ها

و پیشنهادات در زمان خود در شرایطی بود که هنوز مناطق وسیعی از ایران در اشغال

نیروهای متجاوز قرار داشت که در مذاکرات آتش بس بدون تردید کفه امتیاز دهی را بسود

عراق سنگین می‌کرد بنابراین تا فراهم آمدن یک زمینه کاملاً مساعد و مناسب در جبهه‌های

جنگ. پذیرش آتش بس در وضعیت موجود از نظر نظامی ایران بسود ایران قرار نداشتند.

از سوی دیگر موافقت با سازماندهی‌های کلان و استراتژیک در نیروهای مسلح برای

تسهیل امورات مربوط به فرماندهی و کنترل مانند تشکیل قرارگاه خاتم الانبیاء (ص) و

انتصاب آقای خامنه‌ای و سپس آقای رفسنجانی به عنوان فرماندهان این قرارگاه و تصویب

پیشنهادات این ستاد، اقدامی نظامی در سطح کلان بشمار می‌رود.

پذیرش قطعنامه ۵۹۸ در مرداد ۱۳۶۷ و در وضعیتی صورت گرفت که در صحنه

بین‌المللی و منطقه‌ای همه چیز و همه‌امور به زیان ایران پیش می‌رفت و خطرات بسیار

خطیری را متوجه اساس کشور و نظام کرده بود حمایت‌های بی‌دریغ و همه جانبه استکبار

شرق و غرب از دیدگاه‌های سیاسی، اقتصادی و تجهیزاتی از عراق و متقابلاً تشدید تحریم

ایران، و به ویژه احتمال بسیار زیاد کاربرد سلاح‌های شیمیایی بر علیه شهرهای ایران توسط صدام، شدت گرفتن جنگ نفت‌کش‌ها و مشکلات اقتصادی کمرشکن برای دولت جمهوری اسلامی، حضور ناوگان آمریکا در خلیج فارس و اقدامات خصمانه آن بر علیه سکوه‌های نفتی و ناوگان نیروی دریایی ایران از سوی آمریکا، بخش کوچکی از فشارهای عظیم بین‌المللی بود که برای جلوگیری از شکست عراق وارد می‌شد و امام پس از رایزنی‌های مفصل با مسئولان بلندپایه کشوری و لشکری و دریافت پیشنهادات، خواسته‌ها، نیازمندیها و تطبیق آنها با امکانات و مقدرات موجود، نهایتاً در زمانی بسیار حساس، به عنوان فرمانده عالی جنگ قطعنامه آتش‌بس را پذیرفتند که همه چیز به ضرر و زیان ایران ممکن بود تمام شود.

آزادسازی مناطق اشغالی و بیرون راندن متجاوز و از همه مهمتر با شکست مواجه کردن استراتژی متجاوز و حامیان او در تجاوز نظامی به ایران و در شرایطی که نظام جمهوری اسلامی ایران به عنوان یک قدرت برتر در منطقه تثبیت گردیده بود نشانه‌های بارزی از پیروزی‌های بدست آمده طی هشت سال دفاع بودند لذا می‌توان پذیرش قطعنامه ۵۹۸ را از دیدگاه نظامی را اقدامی به موقع و در شرایطی که مناطق اشغالی آزاد شده بودند به حساب آورد.

نتیجه

اگر آزادسازی مناطق اشغالی و به شکست کشاندن استراتژی عراق در تجاوز به ایران را بزرگترین و اساسی‌ترین پیروزی در این جنگ طولانی برای ایران بدانیم بدون شک فرماندهی عالی نظامی الهی امام و بینش و زیرکی و موقع‌شناسی خاص ایشان به عنوان فرمانده عالی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران، یکی از محوری‌ترین مؤلفه‌های پیروزی بوده است.

«پایان»

مأخذ

- ۱- کتاب صحیفه نور جلدهای ۱۳ و ۱۶ انتشارات نشرافکار امام خمینی (ره)
- ۲- کتاب اندیشه‌های دفاعی امام

فرازهایی از پیام‌ها و فرمایشات امام راحل (ره) به مناسبت پیروزی‌های رزمندگان نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران در جبهه‌های مختلف که علاوه بر جنبه‌های نظامی راهبردی، حاوی نکات و مفاهیم عارفانه بسیار عمیقی می‌باشند.

ما و ملت اسلامی ما جنگجو و هجومگر نبوده‌ایم و نیستیم و از این جنگ تحمیلی هم خوشمان نمی‌آمد و کراهت داشتیم ... در عین حالی که ما از جنگ گریزان هستیم، لکن دفاع، که حق هر انسانی است و واجب است بر هر انسانی دفاع از خود و دفاع از کشور خود و دفاع از دین خود، ما به عنوان دفاع در مقابل این قدرتها ایستاده‌ایم. ... جنگ ما دفاع است، هجوم نیست.^۱

برقوای مسلح اسلامی، از ارتش سپاه، بسیج و سایر قوای نظامی و انتظامی تا نیروهای مردمی در جبهه و پشت جبهه است که چون سیلی خروشان مزدوران جبهه را از کشور اسلامی‌شان برانند و ایران عزیز را از این خس و خاشاکها پاک نمایند، و بدانند که نیروی ایمان پیروز است.^۲

آنچه برای این جانب غرور انگیز و افتخار آفرین است روحیه بزرگ و قلوب سرشار از ایمان و اخلاص و روح شهادت طلبی این عزیزان که سربازان حقیقی ولی‌الله الاعظم ارواحنا فداه هستند می‌باشند و این است فتح الفتوح. من به ملت بزرگ ایران و به فرماندهان شجاع قبل از آنکه پیروزی شرافتمندانه و بزرگ خوزستان را تبریک بگویم، وجود چنین رزمندگانی که از دو جبهه معنوی و صوری و ظاهر و باطن از امتحان سرافراز بیرون آمده‌اند، تبریک می‌گویم. مبارک باد بر کشور عزیز ایران و بر ملت شریف ایران که چنین رزمندگانی قدرتمند و عاشقانی چنین محو جمال ازلی و سربازانی چنین دلباخته دوست که شهادت را آرزوی نهایی خود و جانبازی در راه محبوب را آرمان اصیل خویش می‌دانند. افتخار بر رزمندگانی که جبهه‌های نبرد را با ؟؟؟؟

۱. سخنرانی در جمع دانشجویان دانشکدهٔ افسری و پرسنل هوانپروز (۶۰/۹/۱۱) :

صحیفه امام ج ۱۵ ص ۴۰۰-۴۰۱

۲. پیام به ملت ایران (۶۰/۶/۲۷) ؛ صحیفه امام ج ۱۲ ص ۲۴۱

مناجات خویش و راز و نیاز با محبوب خود عطرآگین نموده‌اند فخر و عظمت بر جوانان عزیزی که در راهی قدم برداشته و پاسداری از مکتبی می‌کنند که شکست ناپذیر و سرتا پا پیروزی است.^۱

حصر آبادان باید شکسته شود.

فتح خرمشهر فتح خاک نیست فتح ارزش هاست.^۲

خدا خرمشهر را آزاد کرد.

با توجه به نظر تمامی کارشناسان سیاسی و نظامی سطح بالای کشور، که من به تعهد و دلسوزی و صداقت آنان اعتماد دارم، با قبول قطعنامه و آتش‌بس موافقت نمودم؛ و در مقطع کنونی آن را به مصلحت انقلاب و نظام می‌دانم.^۳

اینجانب در حالی که به حسب اخبار موثق می‌دانم ملت و قوای مسلح ما با آوارگان به طور اسلامی و انسانی رفتار می‌کنند، از همه آنان می‌خواهم که با اسرا؛ خصوصاً مجروحین و مصدومین آنان هر چه بیشتر محبت و خدمت کنند.^۴

اینجانب در حالی که به حسب اخبار موثق می‌دانم ملت و قوای مسلح ما با آوارگان به طور اسلامی و انسانی رفتار می‌کنند، از همه آنان می‌خواهم که با اسرا؛ خصوصاً مجروحین و مصدومین آنان هر چه بیشتر محبت و خدمت کنند.^۵

تنها در جنگ بود که صنایع نظامی ما از رشد آنچنانی برخوردار شد.^۶

۱. پیام امام به فرماندهان نیروها به مناسبت عملیات طریق القدس

۲. ۳ و ۲. به مناسبت فتح خرمشهر

۳. پیام به ملت ایران (۶۷/۴/۲۹)؛ صحیفه امام ج ۲۱ ص ۹۲-۹۶

۴. پیام به ملت و ارتش عراق (۵۹/۷/۱۲)؛ صحیفه امام ج ۱۳ ص ۲۵۷

۵. پیام به ملت و ارتش عراق (۵۹/۷/۱۲)؛ صحیفه امام ج ۱۳ ص ۲۵۷

۶. پیام به روحانیون، مراجع، مدرسین، طلاب و ائمه جمعه و جماعت (۶۷/۱۲/۱۳)؛ صحیفه امام ج ۲۱ ص ۲۸۳

نیروی زمینی قهرمان که در حقیقت در تمامی حوادث در نوک پیمان حملات ناجوانمردانه دشمنان بوده است، بحق چهره راستین و شکستناپذیر و استوار خویش در دفاع از مرزهای غرب و جنوب و شمال غرب با آنهمه خصوصیات جغرافیایی و با سرما و گرمای طاقت‌فرسای مناطق، آن هم با کمبودها و محاصره‌ها کار آسانی نبوده است.^۱

نیروی دریایی نیز همچون سایر نیروها بحمدالله در آبهای خلیج فارس و مرزهای آبی کشور در عرصه دفاع مقدس از کشور اسلامی‌مان چون نگینی درخشانده است و بر عرشه کشتی افتخار و صلابت خود استوار ایستاده است. روبرویی آنان با نیروی دریایی دشمن و آنهمه افتخارات رزم و رشادت و شهادت و نیز کنترل و بازرسی کشتیهای در خلیج فارس و تنگه هرمز و مهمتر از همه نبرد قهرمانانه آنان در برابر امریکای متجاوز و حضور جدی آنان در آبهای بین‌المللی نشانه اقتدار و اعتبار این نیروی بزرگ و سرافراز است و ملت ایران باید به چنین ارتش مؤمن و وفاداری افتخار کند.^۲

شجاعتها و رشادتهای بی‌نظیر نیروی هوایی و هوانیروز و خلبانان دلاور در نفوذ به اعماق خاک دشمن و روبرویی با مدرنترین امکانات اهدایی استکبار به صدامیان و دفاع از حریم هوایی کشور نشانه تعهد، عشق و ایمان آنان به خدا و اسلام و میهن اسلامی است. مهیا نگه داشتن و تعمیر و بازسازی ادوات و ابزار پیچیده هواپیماها و رادارها و سلاحهای ضد هوایی و موشکها و پدافند از کشور دلیل مهارت و تخصص و ارزشهای علمی والای این عزیزان است که خداوند بر توان و ایمان آنان بیفزاید.^۱

۱. پیام به ملت ایران و نیروهای مسلح (۶۸/۱/۲۸)؛ صحیفه امام ج ۲۱ ص ۳۵۶

۲. پیام به ملت ایران و نیروهای مسلح (۶۸/۱/۲۸)؛ صحیفه امام ج ۲۱ ص ۳۵۷

۱. پیام به ملت ایران و نیروهای مسلح (۶۸/۱/۲۸)؛ صحیفه امام ج ۲۱ ص ۳۵۶